

МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ ГРОШОВОГО ОБІГУ БАНКІВ

В статті автор розглядає проблему методики контролю грошового обігу банків з боку регулятивних органів НБУ та класифікує її за стандартними принципами. В даному контексті пропонується використання нового підходу до методики контролю грошового обігу банків, що є актуальним умовах фінансової кризи.

В статье автор рассматривает проблему методики контроля денежного оборота банков со стороны регулятивных органов НБУ и классифицирует ее за стандартными принципами. В данном контексте предлагается использование нового подхода к методике контроля денежного оборота банков, которые являются актуальными условиях финансового кризиса.

In the article author examines problems of modern method the control money circulation of banks from the side supervisory authorities and classifies it after standard principles. In this context the use of the new going is offered near the method the control money circulation of banks in the conditions in financial crisis.

Ключові слова: грошовий обіг, банки, контроль в банківській сфері, пруденційні вимоги, методи контролю грошового обігу.

Сучасні процеси глобалізації банківського середовища породжують нові проблеми, які обумовлюють необхідність підвищення рівня контролю за грошовим обігом як зі сторони держави, так і самих суб'єктів господарювання для прийняття ефективних управлінських рішень у межах фінансової місії банку – максимізації прибутку. В таких умовах основною функцією управління інституційних органів виступає державний фінансовий контроль, від ефективності функціонування якого залежить стан фінансової системи держави в цілому.

В даному контексті для забезпечення контролю за діяльністю грошового обігу банків було прийнято нормативно-правові акти Національного банку України щодо банківського регулювання і нагляду, які відповідали міжнародним вимогам Базеля II. Але на практиці виникають проблеми недотримання і невчасного виконання всіх чинних вимог та економічних нормативів для банків, що порушують економічну ланку контролю за їх фінансово-господарською діяльністю.

Проблематика контролю в банках, а зокрема грошового обігу як економічного лагу рентабельності, знаходить своє відображення в наукових працях та публікаціях вітчизняних і зарубіжних вчених – В.С.Стецьмаха [9,12], А.В.Шаповалова [16], О.М. Бережного [14], І.В.Сало [9, 12], А.О.Єпіфанова [8, 13], М.Т.Білухи [5], В.О.Шевчука [13,17], Є.В.Мниха [8, 11], В.І.Міщенко[6, 7, 15], В.І.Відяпіна[10], К.Р.Тагірбекова [11].

Проведений аналіз наукових досліджень авторів з питань методики контролю грошового обігу банків, оцінки ефективності їх обігу показав лише теоретичну основу поставленої проблеми, яка потребує практичної апробації в банках. Низка методологічних і теоретичних питань у даній галузі

залишається майже відсутньою, а завдання контролю банків формуються узагальнено і поверхово. Також на недостатньому рівні розглядаються в економічній літературі проблеми підвищення ефективності контролю грошового обігу банків у сучасних кризових умовах.

Метою обраного вектора дослідження є обґрунтування і вдосконалення методики контролю грошового обігу та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності і ролі в системі менеджменту з урахуванням вимог міжнародних стандартів (МСФЗ, МСА, МСБО).

В основу визначення теоретичних аспектів методики контролю грошового обігу покладено аналіз законодавчого банківського регулювання і нагляду з питань контрольно-аналітичного процесу в Україні, міжнародних стандартів фінансової звітності та аудиту.

Основну функцію контролю в банківській сфері з боку НБУ виконує орган банківського нагляду, який проводить інспекційні перевірки фінансово-господарської діяльності в ракурсі чинного законодавства та застосовує заходи впливу в разі порушень останнього. Проте існує потреба в постійній адаптації законодавства до змін у банківській системі, що вимагає часткового передання органами влади нормотворчої функції даним органам.

Проведені теоретичні дослідження ілюструють загальний комплексний класифікатор методів контролю грошового обігу банків на вступний, попередній та поточний (рис. 1).

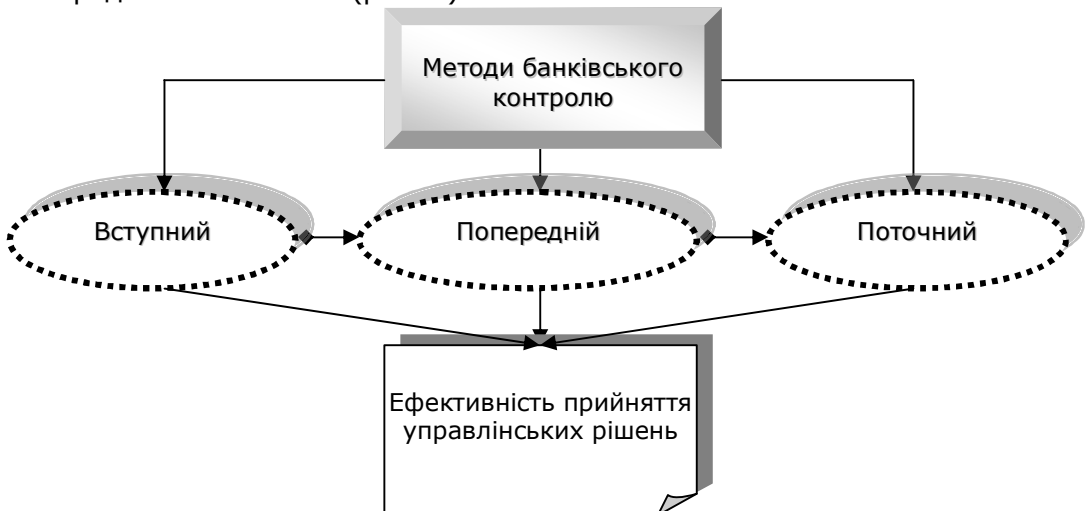

Рис. 1. Методи контролю грошового обігу банків у системі прийняття управлінських рішень

За наданою класифікацією вступний контроль грошового обігу здійснюється з метою визначення джерел походження і його цільового призначення для дотримання вимог при наданні ліцензії на проведення даних операцій. Це передбачає перевірку обсягів та джерел регулятивного й

додаткового капіталу, кваліфікаційних та професійних якостей системи менеджменту, бізнес-плану банку на наступний звітний період. Проведення попереднього контролю має на меті забезпечити дотримання банками вимог пруденційного ведення справ за рахунок заборони або обмеження видів діяльності. До цього виду належить також безвиїзний вид контролю, який полягає в перевірці та аналізі наданої банками звітності про рух грошових коштів, зокрема, розрахунку економічних нормативів капіталу. Поточний контроль є рівнозначним інспектуванню банків та їхніх установ, у рамках якого перевіряється надана банками звітність, аналізується фінансова позиція банку, зокрема, за допомогою сучасної рейтингової методики CAMELS [4] (рис. 2).

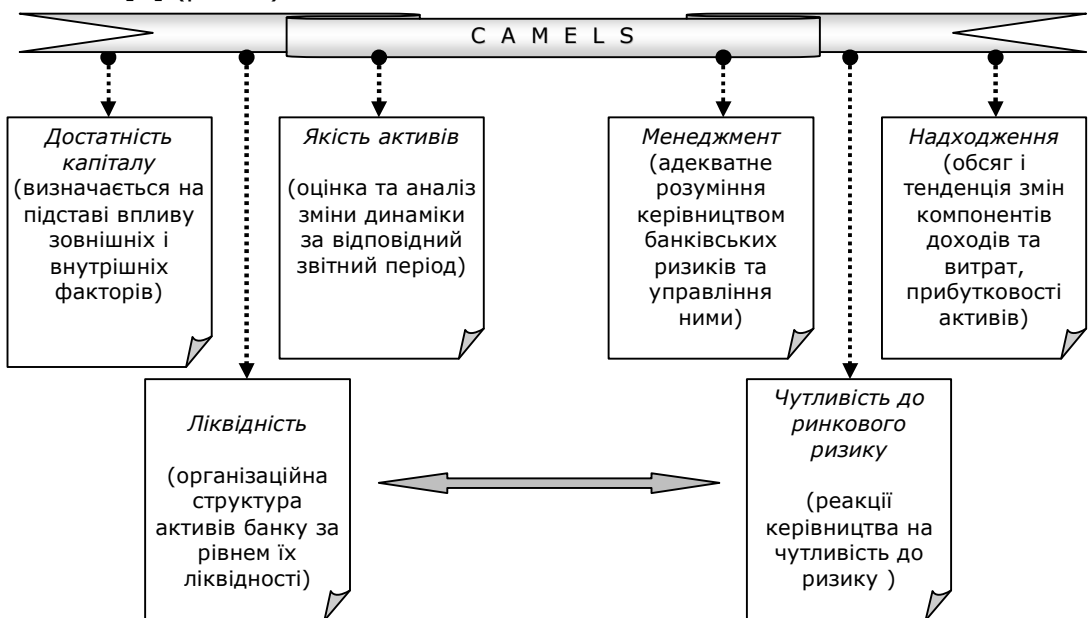

Рис. 2. Рейтингова система методики оцінки фінансового стану банків CAMELS

Проілюстрована рейтингова система передбачає ретельний аналіз стану банку, який можна провести лише під час комплексної інспекційної перевірки, на підставі результатів якої повною мірою можна визначити ставлення керівництва банку до ризиків і забезпечення його управління.

Проблема досліджуваної класифікації методів контролю грошового обігу банків, на нашу думку, полягає в накопиченні кількох видів діяльності контролю під абстрактними поняттями. Візьмомо до прикладу поняття попереднього контролю, який охоплює як встановлення органами нагляду пруденційних вимог до банків, так і безвиїзний контроль. Перевірка пруденційних вимог (попередження банкрутства банків) здійснюється не тільки за допомогою безвиїзного контролю. Отже, сюди повинен зараховуватися виїзний контроль (візуальний), як і відповідні заходи. З

іншого боку, поняття поточного контролю грошового обігу викликає сумнів у тому, що попередній контроль не проводиться на поточній базі.

Наступним недоліком даної класифікації вважаємо зарахування заходів впливу[2] до поточного контролю, адже невиконання встановлених у рамках попереднього нагляду норм також вимагає санкцій. Окрім цього, залишається незрозумілим критерій класифікації. Найближчим припущенням можна вважати здійснення такого поділу за циклом процесу контролю. Спочатку банк перевіряється на виконання умов для вступу на ринок банківських послуг. Потім для нього встановлюються вимоги щодо звітності[3], за допомогою яких здійснюється безвізний контроль.

Наступний крок – інспектування банку та застосування в разі потреби санкцій і штрафів. Така динамічна класифікація, на наш погляд, недоцільна, оскільки, по-перше, різні етапи відбуваються одночасно, по-друге, заходи впливу можуть застосовуватися вже на етапі попереднього контролю (або навіть на етапі вступного контролю, наприклад, коли банк здійснює діяльність без ліцензійного дозволу НБУ).

В даному контексті дослідження ми пропонуємо класифікацію методики контролю грошового обігу за критерієм економічного етапу фінансового існування банку. Виділяємо три види нагляду (контролю): вступний, пруденційний та ліквідаційний (рис. 3.).

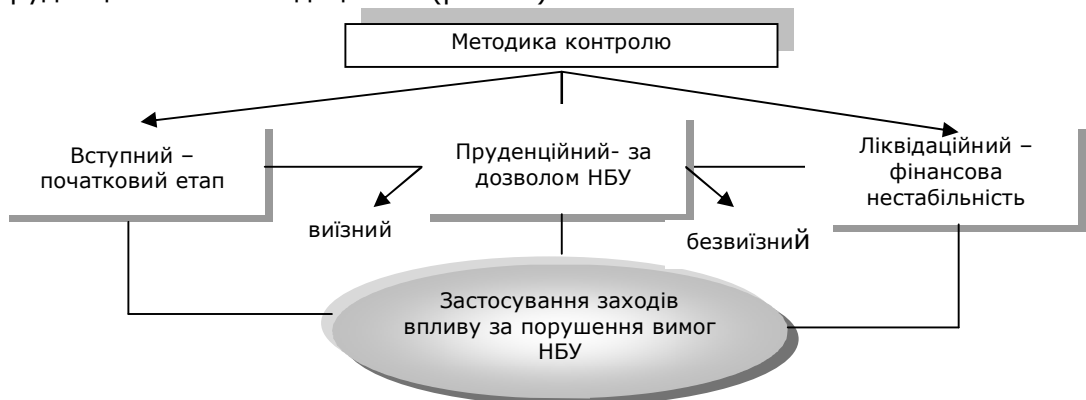

Рис. 3. Класифікація методики контролю грошового обігу банків

Доречно зауважити, що дана методика охоплює всю сферу грошового обігу банків через призму застосування заходів впливу.

Вступний метод контролю залишається незмінним. На цьому етапі приймається рішення щодо виконання банком усіх мінімальних вимог. У зворотному випадку банку буде надана відмова Департаментом банківського регулювання і нагляду НБУ про отримання дозволу на здійснення активно-пасивних операцій на грошово-кредитному ринку. Оскільки діяльність такого банку може суттєво дестабілізувати ефективно функціонуючу банківську систему.

Пруденційний метод контролю здійснюється у випадку, коли банку надано дозвіл на здійснення активно-пасивних операцій в межах ринку, тобто він відповідає усім вимогам. Метою даного контролю є забезпечення стабільності фінансового стану банку та уникнення загроз банкрутства. Це делеговано контрольним функціям безвізного та виїзного банківського нагляду.

Ліквідаційний метод контролю має місце, коли фінансовий стан банку не відповідає мінімальному рівню вимог. На цьому етапі приймається рішення про подальше існування банку в ринковому середовищі. У випадку позитивно прийнятого рішення банк фінансово оздоровлюється органами Тимчасової адміністрації (за призначенням НБУ) або реорганізовується (злиття за Рішенням НБУ). Якщо процес санації призводить до відновлення платоспроможності банку, то останній знову підлягає пруденційному контролю з боку Центрального банку. В супротивному випадку, а також у разі негативного рішення щодо проведення процесу фінансового оздоровлення банку, доречно ініціювати процедуру банкрутства.

Слід зауважити, що банкрутство банку не повинно негативно вплинути на стабільність всього банківського сектора.

З вище сказаного випливає, що засобами досягнення цілей ефективного грошового обігу банків має бути регламентування наглядовими органами НБУ пруденційних норм, вимог та контролю за їх діяльністю. Цей вектор є пріоритетом у діяльності органів банківського нагляду згідно з Принципами ефективного банківського нагляду Базеля II.

Запропонована методика контролю грошового обігу банків сприяє фінансовій безпеці інвестицій потенційних інвесторів і акціонерів. Даний контроль підвищує ефективність і дієвість грошових операцій, допомагає гарантувати надійність фінансової звітності та сприяє дотриманню законів і нормативних актів Національного банку України. В практичній діяльності це надасть змогу підвищити контроль за грошовим обігом банків та максимізувати циклічність їх обігу.

В сучасних кризових умовах достатньо ефективними для своєчасного попередження банкрутства в банківському секторі доцільно вважати правові положення пруденційного регулювання, основними джерелами яких є Інструкція №368[1] та Положення №369[2]. В економічних нормативах проглядається тенденція до постійного збільшення вимог до банків, наприклад, розрахунок нормативу Н1(норматив адекватності регулятивного капіталу) передбачає поступове збільшення регулятивного капіталу для існуючих банків. У більшості випадків згадані нормативи перевиконуються, деякі – навіть у кілька разів.

Проте такі здобутки частково руйнують неефективне законодавство в сфері вступного контролю, яке не в змозі розв'язати вирішити проблему розкриття реальних власників банків, сприяючи легалізації (відмиванню)

доходів банківської системи України, її структурної нестабільності та неповноцінності.

Отже, банківський контроль є важливою ланкою у системі економічного контролю і спрямований на регулювання економічних відносин через грошовий обіг та кредитно-розрахункові відносини[5].

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі мають бути питання удосконалення методики контролю грошового обігу банків через призму рекомендацій Базельського комітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція № 368 затверджена Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://www.ligazakon.ua>
2. Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: Положення № 369 затверджене Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://www.ligazakon.ua>
3. Про затвердження Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України: Постанова Правління НБУ від 19.03.2003 №124 (із змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://www.ligazakon.ua>
4. Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку: Постанова Правління НБУ від 31.08.2007 р. №312. [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://www.ligazakon.ua>
5. Білуха М.Т., Микитенко Т.В. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підручник. - К.:Українська академія оригінальних ідей. - 2005. - 888с.
6. Міщенко В.І., Яценюк А.П. та ін. Банківський нагляд: Навч.пос. - К.:Знання, 2004. - 406 с.
7. Міщенко В.І., співавт. Грошово-кредитна політика в Україні / Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Гребеник Н.І., Міщенко В.І.- 2-е вид., перероб. і доп.- К.: Знання, 2003.- 421 с.
8. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Підручник - К.:КНТЕУ, 2008. - 514 с.
9. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку: Навч. пос. - Суми: ВДТ «Університетська книга», 2007. - 314 с.
10. Все о коммерческом банке. Кн.5. Управление, анализ, планирование в основных процессах инвестиционно-функциональной и надзорной политики банковской системы /Под ред. В.И. Видяпина, К.Р. Тагирбекова. - М.:Кучково поле, 2007. - VIII, 695 с.
11. Мних Є.В., Бутко А.Д. та ін.. Аналіз і контроль у системі управління капіталом підприємства: монографія/За ред. проф. Є.В. Мниха. - К.:КНТЕУ, 2005. - 232 с.
12. Стельмах В.С., А.О. Єпіфанов, І.В. Сало та ін. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія. - Суми: ВДТ «Університетська книга», 2006. - 432 с.
13. Шевчук В.О. Контроль господарських систем у суспільстві з перехідною економікою (проблеми теорії, організації, методології): монографія/В.О. Шевчук. - К.:КДТЕУ,1998. - 371с.
14. Бережний О. Ризики використання послуг банків для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму в системі банківських ризиків// Вісник Національного банку України. -2009. - № 4. - С. 3-7.
15. Міщенко В. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні// Вісник Національного банку України. - 2009. - №2.- С. 3-7.
16. Шаповалов А. Національний банк України діяв і діятиме адекватно загальноекономічній ситуації // Вісник Національного банку України. - 2009. - №3.- с. 3-7.
17. Шевчук В.О. Макроекономічний контроль фінансового та банківського секторів національного господарства України//Вісник НБУ. - - 1999. - №5(39).- с. 15-17